

ATATÜRK, DİN VE LÂİKLİK

Prof. Dr. İBRAHİM AGÂH ÇUBUKÇU

Lâik sözü, Lâtincedeki "laicus", Yunancadaki 'laikos' sözcüğünden gelir. Bu kelimeler "din sınıfından olmayan" anlamında kullanılmıştır. Dinî olmayan iş, fikir ya da kurum lâik sayılmıştır.

1879 Fransız İhtilâli'nden sonra, lâik sözcüğü siyasi anlamda kullanılmağa başlanmıştır. Lâiklik, dinle devlet işlerinin ayrılmasını ifade etmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ise, 3 Mart 1924'te halifeliğin kaldırılması ile yönetim, teokrasi ilkelerinin dışında tutulmuştur. Ancak 1924 Anayasası'nda "Devletin dini İslâmdır" cümlesi bırakılmıştır. 1928'de Anayasadaki bu ifade de kaldırıldı. 1937'de Türkiye Cumhuriyeti'nin lâik bir devlet olduğu Anayasada belirtildi.

Türkiye Cumhuriyeti, hilâfeti kaldırmakla yepyeni bir döneme geçmiştir. Büyük Atatürk, İslâm tarihini çok iyi bilen bir önderdi. Hilâfet kavgaları tarihte Müslümanlara çok pahalıya mal olmuştur. Henüz üçüncü halife Osman zamanında çekişmeler başlamış, Cemal Vakası'nda ve Siffin Savaşı'nda Hz. Muhammet'in yakın dostları birbirlerini öldürmüşlerdir. Halifelik kavgası yalnız Ali ve Muaviye arasında değil, Yezit'le Hz. Hüseyin, Emevîlerle Abbasîler arasında da olmuştur. Zamanla halifelik Emevîlerden Abbasîlere geçmiştir. 750 yılında Abbasî Halifeliği, 909 yılında Mısır'da Fatımî Halifeliği ve 929'da Endülüs Emevî Devleti'nde halifelik başlamıştır. 1258'de Hulâgu Bağdat'ı alınca Abbasîler üç buçuk yıl halifesiz kalmış, bu sülâleden Ahmet, Mısır'a kaçarak kimliğini ispatlamış ve Türk Kölemen (Memluk) hükümdarı Baypars tarafından 1261'de halife yapılmıştır. Dünya işlerini Baypars yönetmiş ve halife sembol olarak korunmuştur. Selâhaddin Eyyubî ve Tuğrul Bey kendi devletlerinde dünya işlerini durumun gereğine göre yürütmüşler ve halifeyi dinî önder olarak görmüşlerdir. Osmanlılar da uzun süre örf ve âdete dayalı hukuka yönetimlerinde önem vermişlerdir. Yavuz Sultan Selim 1517'de halifeliği Müttevekkil Allah'tan devralmıştır. Halife hem dinî önder, hem de devlet başkanı olma sıfatıyla devleti yönetmiştir.

Halifelik, İslâmiyet'in temelinde bir ilke olmamıştır. Hz. Muhammet, "Halifelik benden sonra otuz yıldır. Ondan sonra ısırcı sultanlık olur,"

demmiştir. Hem halifelîği belli hanedanlar kendi tekellerinde görmüşlerdir. Oysaki ilk dört halife seçimle iş başına getirilmişti. Daha sonra bu kurum dinî kavgalara ve iç çekişmelere sebep olmuştur.

İslâm Dini'nin özünde vicdana saygı vardır. Dinde zorlama yoktur. "İsteseydik herkesi hidayete erdirirdik" ve "İnansınlar diye insanları zorlayıp duracak mısın" gibi âyetler İslâm'daki vicdan özgürlüğünün açık delilleridir. Kaldı ki Hz. Ömer, Kudüs'ü aldığı zaman Müslüman olmayanlara, Me'mun Süryanîlere, Fatih İstanbul'da Hıristiyanlara dokunmadı. Onların din hürriyetine saygı gösterdi. İslâm Dini'nde lâikliğe imkân veren birçok buyruklar vardır. Müslümanlar geniş düşünceli oldukları ve ilme önem verdikleri sıralarda büyük uygarlıklar kurarak Avrupa'yı da etkilemişlerdir.

Osmanlılar da tarihte büyük başarılar kazanmışlar ve şerefli eserler bırakmışlardır. Ancak 1547'den sonra medreselerde müspet bilimler en alt düzeye düşürülmüş ve yaratıcılık engellenmeye başlanmıştır. Şerhçilik ağır basmıştır. Basımevi zamanında alınmamış, ordunun araç ve gereçlerinin yenileştirilmesi geciktirilmiştir. Bu sebeple imparatorluk, sınırlarda yenilgi almaya başlamıştır. 18. yüzyılda batılılaşma başlamış, 1826'da yenîçeriler kaldırılmış, 1839'da Tanzimat ilân edilmiştir. Halife, kanunlara uyacağına dair halka söz vermiştir. Kanun önünde yurttaşların eşit olduğu ilkesi kabul edilmiştir. 1856 Islahat Fermanı ile muhakeme usullerinde çağdaş gelişmeler olmuş, Müslüman olmayanların hukuku için güvence verilmiştir. 1876 Anayasasıyla Osmanlı yönetimi parlamentoya sahip olmuş, II. Abdülhamit, Meclisi 1878'de kapatmıştır. 1908'de II. Meşrutiyet'in kurulduğunu görüyoruz.

Hız. Ömer devrinde toplumun ihtiyacı göz önünde tutularak hukukla ilgili bazı âyetlerin uygulanmadığı gerçektir. 19. yüzyılda Osmanlılarda lâik adımların hızlandığı doğrudur. Medrese ve sıbyan okulları yanında çağdaş sayılacak sultanîler ve idadîler açılmıştır. Askerî Tıbbiye ve Harbiye gibi önemli okullar faaliyete geçmiştir. Adli bir komisyon Mecelle denen kanunları yapmıştır. Mecelle Kuran'a dayanarak "zaman değişince hükümler değişir" ilkesini kabul ederek lâik kanun yapma yolunda önemli bir anlayış getirmiştir. Ancak devletin temel ilkeleri teokratik kalmıştır. Padişah, halife sıfatıyla dinî önder olma devam etmiştir.

Cumhuriyetle lâik yönetim yerleşmiş ve akılcı çalışmalar hızlanmıştır. 1926'da Türk Medenî Kanunu, Türk Ticaret Kanunu, Türk Ceza Kanunu kabul edilmiştir. 1925'te tekke ve zaviyeler kapatılmıştır. Yine aynı yıl uluslararası saat ve takvim kabul edilmiştir.

1924'te Eğitimin Birleştirilmesi Kanunu benimsenerek Türk çocuklarına aynı kültürü vermek esas alınmıştır.

1925'te kılık kıyafette değişiklik yapılmış, şapka giyilmiş, Türk kadını çarşaftan kurtarılmak istenmiştir. 1928'de Lâtin harfleri, 1931'de uluslararası ölçü ve tartı birimleri, 1934'te kadınlara seçme ve seçilme hakları kabul edilmiştir. 1934'te Soyadı Kanunu çıkmış, 1935'te hafta tatili pazar gününe alınmıştır. 1931'de Türk Tarihi Tetkik Heyeti, 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuş, 1933'te üniversiteler çağdaştırılmıştır. Devletin kurumları ümmetçilikten kurtulmuş, milliyetçiliğe yönelmiştir. Sanat alanında da büyük çalışmalar ve gelişmeler olmuştur. Büyük Atatürk musiki, resim, heykel, mimarî ve edebiyat eserlerine önem vermiş, sanatçıları teşvik etmiştir.

Lâiklik ilkesiyle devletin siyasal, sosyal ve ekonomik düzeni milletimizin ihtiyacına göre çizilmiştir. Hukuk alanında teokratik uygulama tarihe karışmıştır. Lâiklik, bilimsel çalışmaların özgürce yapılmasını sağlamıştır. Millî eğitimde, sağlık işlerinde, müspet bilimlerin bütün dallarında akılcı girişimler başlamıştır. Nüfusun yarısını oluşturan kadınlarımızın okuması öngörülmüş, çok evlilik tarihe karışmış, kadın hakları güvenceye alınmıştır.

Lâiklik, herkesi inanç ve ibadetinde özgür bırakmış, iki yüzlü dinî davranışları öngörmemiştir. Lâiklik, mezhepçiliği ve hurafeleri önlemek bakımından da yapıcıdır. Kimse kimseye dinî baskı yapamaz. Lâiklik Türkiye'nin bağımsız bir devlet olarak hoşgörüsünü batılılara kabul ettirmiştir. Azınlıklara baskı yapılıyor yaygarası tarihe gömülmüştür.

Büyük Atatürk lâikliği dinsizlik olarak öngörmemiştir. Bu konuda onun bazı vecizeleri şöyledir: "Din gerekli bir kurumdur", "Bizim dinimiz en makul dindir", "Dinime, bizzat gerçeğe nasıl inanıyorsam buna da öyle inanıyorum", "Din bir vicdan meselesidir. Herkes vicdanının emrine uymakta serbesttir."

Şüphesiz Atatürk'ün yobazlık, tembellik, tekkecilik ve dinin kötüye kullanılması aleyhinde birçok vecizesi vardır. Yüce Allah da dini kötüye kullanmanın günah olduğunu bildirmiştir.

Kısacası Büyük Atatürk, lâiklik ilkesiyle milletimize inanç ve ibadet özgürlüğü getirmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı'na yönetimde yer vererek din işlerinin istismar edilmeden yürütülmesini, hurafelerin ve yanlış inançların önlenmesini öngörmüştür.

Nihayet lâiklikle, yurttaşlar arasında mezhep farkı gözetilmeyerek millî birlik ve dirliğin güçlenmesi sağlanmıştır.

ATATÜRK'S VIEWS ON RELIGION AND LAICISM

(Summary)

The article deals with the meaning of the concept of laicism and its importance for the Turkish Republic. Quotations are included from Atatürk's speeches on religious and secular subjects and an outline of the secularization process in the Turkish Republic is presented.